Atlantis, toen en nu
Richard Smoley

Richard Smoley is wetenschapper, schrijver en filosoof. Hij richt zich op de mystieke en esoterische tradities, in het bijzonder die van het westen. Hij schreef verschillende boeken. Dit artikel verscheen onder de titel *Atlantis, Then and Now* in *Quest* van najaar 2019. Het verscheen eerder in het tijdschift *New Dawn* en in Richard Smoley's, *Supernatural Writings on an Unknown History* (Tacher/Penguin, 2013). Smoley schreef recent het boek *A Theology of Love*.

Tot op de dag van vandaag achtervolgt Atlantis de ziel van de mensheid. Een halfvergeten continent dat van de ene dag op de andere in de oceaan zonk en de naam heeft de geheime bron te zijn geweest van beschavingen zo ver van elkaar verwijderd als Egypte en Centraal Amerika. Het zou een wonderbaarlijke technologie hebben gekend, natuurlijk en bovennatuurlijk, en een niveau van ontwikkeling hebben bereikt dat wij nog moeten evenaren. Hoewel niemand ooit boven alle twijfel verheven materieel bewijs heeft gevonden van deze beschaving, zijn er weinig andere ideeën die zo vaak in de occulte literatuur terugkomen.

Sceptici blijven lacherig doen om het idee van een verloren continent, maar het is niet zo ongelofelijk meer als het ooit misschien is geweest – zeker niet voor de inwoners van de hoofdstad van de eilandrepubliek van de Malediven in de Indische oceaan, bedreigd door overstroming nu de opwarming van de aarde de zeespiegel blijft doen stijgen. Wanneer we deze mogelijkheid accepteren, kunnen we ons afvragen of de val van Atlantis zich zal herhalen met onze eigen beschaving die wordt geplaagd door angsten voor ecologische rampen.

De legende van Atlantis verschijnt voor het eerst in twee dialogen van de Griekse wijsgeer Plato (428-348 v.C.), de *Timaeus* en de *Critias*. Deze teksten zijn millennia lang hoekstenen geweest van de Westerse esoterische traditie, en niet alleen door hun discussie over Atlantis: de *Timaeus* in het bijzonder beschrijft een kosmologie die zijn stempel zou drukken op mystieke tradities van gnostiek en hermetisme tot aan de kabbala. Maar het is het verhaal over Atlantis dat het meest tot de menselijke verbeelding heeft gesproken.

De meeste van Plato’s dialogen bevatten mythen. Dit zijn niet de traditionele mythen van de Griekse religie, maar op zichzelf staande scheppingen. Eén van de meest beroemde voorbeelden is te vinden aan het eind van *De Republiek*. Het beschrijft de bijna-doodervaring van een soldaat genaamd Err, die naar het rijk van Hades gaat en terugkomt. Hij vertelt van de Homerische helden die loten trokken voor de levens die

zij zouden leiden in hun volgende incarnatie. Terwijl Plato zonder twijfel geloofde in reïncarnatie, is het verhaal duidelijk bedacht om in te passen in zijn redenering. Vele geleerden beschouwen het verhaal over Atlantis als een mythe langs deze lijnen, zelfs hoewel Critias, de verteller hier, benadrukt dat het gaat om *een verhaal dat, hoewel vreemd, zeker waar is, zoals Solon, die de meest wijze was van zeven wijzen, in zijn getuigenis stelde* (*Timaeus* 20d-e).

De eigenlijke Critias was een oom van Plato. Zijn naam had een onverkwikkelijk tintje in het Athene van Plato. Nadat de stad in 404 v.C. de Peloponnesische oorlog had verloren van Sparta, was Critias aangesteld als één van de dertig tirannen, een bloeddorstige junta die ongeveer een jaar regeerde voordat zij verdreven werd. Niettemin heeft zijn verslag van deze dialoog een zweem van waarheid omdat Solon, een wetgever en dichter die rond 600 v.C. leefde en die, zoals we hebben gezien, befaamd was om zijn wijsheid, familie was van één van de voorouders van Critias. Omdat Plato tot dezelfde clan behoorde, kan het verhaal van Atlantis een familietraditie zijn geweest die Plato uit de eerste hand kende.

Het verhaal van Critias, dat in feite om Athene draait, is 9000 jaar voor de tijd van Solon gesitueerd, ofwel in 9600 v.C. We horen dat Solon het op zijn beurt hoorde van een Egyptische priester, die hem zei: *Er zijn vele verwoestingen geweest van de mensheid, en er zullen er nog vele volgen. Dit had veel oorzaken, maar de grootste verwoestingen werden teweeggebracht door water en vuur*. De priester voegde toe: *U herinnert zich maar één overstroming* – de Grieken hadden een legende van een overstroming zoals ook voorkomt in de Bijbel – *maar er gingen er vele aan vooraf* (*Timaeus* 22c, 23b).
Voor deze overstroming, zo vervolgde de priester, was er een enorm eiland genaamd Atlantis, *gesitueerd voor de zee-engte die u de Zuilen van Hercules noemt* (de straat van Gibraltar). Het eiland was groter dan Libië[1] en Azië samen, en was de route naar andere eilanden. Van daar kon men oversteken naar het gehele daartegenover gelegen continent dat de hele oceaan omringt' (*Timaeus* 25c).

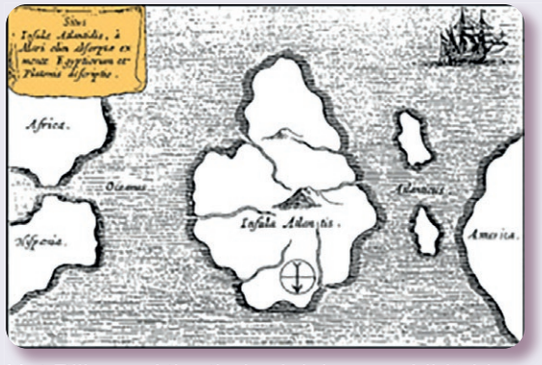

Een kaart van Atlantis uit Athanasius Kircher´s *Mundus subterraneus* (1:82) 1664-'65.
De tekst bovenaan zegt:
De locatie van Atlantis, een eiland dat lang geleden in de oceaan verzonk, volgens het Egyptisch denken en Plato's beschrijving.

Op deze kaart is het zuiden bovenaan, met America rechts en Europa links.

Het Rijk van Atlantis *had delen van Libië binnen de Zuilen van Hercules onderworpen zo ver als Egypte, en delen van Europa zo ver als Tyrrhenia* (Italië), en ging ook

[1] De Grieken noemden vroeger Afrika soms Libië

Egypte en Griekenland overheersen. Het was in die tijd, aldus de Egyptische priester, dat Athene weerstand bood aan de Atlantische invallers. *Na extreme gevaren te hebben doorstaan, versloeg de stad de invallers en zegevierde over hen. Zij behoedde hen die nog niet onderworpen waren voor slavernij en bevrijdde de andere volkeren die woonden binnen de zuilen. Maar later deden zich enorme aardbevingen en overstromingen voor, en in één rampzalige dag en nacht zonken al uw* (de Griekse, red.) *strijders tegelijkertijd weg in de aarde. Het eiland Atlantis verdween op soortgelijke manier in de diepte van de zee. Om deze reden zijn deze stukken van de zee onbegaanbaar en ondoordringbaar, want er ligt een modderbank in de weg, veroorzaakt door het wegzinken van het eiland* (Timaeus 25c-d). Dezelfde overstroming overspoelde ook Griekenland, ontdeed het van zijn vruchtbare aarde en liet het relatief kaal achter, zoals het al was in de tijd van Plato en zoals het nog steeds is.

Hoe letterlijk wilde Plato dat zijn lezers deze mythe namen? Zoals bijna al zijn overgeleverde werk, is de *Timaeus* geschreven in de vorm van een dialoog, een genre dat de auteur in staat stelt afstand te nemen van de daarin voorkomende beweringen: zij zijn niet noodzakelijkerwijs van Plato zelf, maar zijn van zijn personages. Niettemin accepteerde Crantor, die als eerste rond 300 v.C. de *Timaeus* becommentarieerde, de mythe als een waar verhaal, zoals ook de oude autoriteiten Strabo en Posidonius deden.

Plato's situering rond 9600 v.C. is fascinerend dicht bij het einde van de laatste ijstijd op aarde – ongeveer 10.000 v.C. – , toen land dat boven het water uitstak onderstroomde (bijv. het continentale plat dat een landbrug had gevormd tussen Groot Brittannië en Europa). De teloorgang van het legendarische land past dus redelijk wel in de algemeen aanvaarde wetenschappelijke chronologie. Niettemin blijft het nodig om te achterhalen waar precies het verloren continent gelegen heeft. Om een of andere bizarre reden, is de meest populaire keuze Thera geweest (het huidige Santorini), een eiland in de Middellandse Zee, waarvan een groot deel werd verwoest in een catastrofale vulkaanuitbarsting ergens tussen 1650 en 1500 v.C. Maar omdat Thera niet voldoet aan de ligging of omvang zoals Plato die van Atlantis aangeeft (Thera is veel kleiner), en omdat de datum van de uitbarsting in geen enkel opzicht dicht bij Plato's schatting ligt, is het een onwaarschijnlijke locatie voor de tot ondergang gedoemde beschaving.

De meest plausibele kandidaat voor Atlantis is een duistere geologische formatie die bekend staat als de *Horseshoe Seamount Chain*, gelegen in de Atlantische Oceaan ongeveer 600 kilometer ten westen van Gibraltar. Dit is een groep van negen inactieve vulkanen, die omhoog rijzen uit een afgrond van 4000-4800 meter diep. De hoogste vulkaan, de Ampère Seamount, bereikt bijna het zeespiegelniveau. In dit gebied in de Atlantische Oceaan ontmoeten drie belangrijke zeestromen elkaar, waardoor de stromingen daar ongebruikelijk woelig zijn (Hatzky). De hoefijzerachtige vorm van de formatie herinnert ook aan Plato's beschrijving van Atlantis, waarvan de inwoners *de ringen van zee overbrugden rondom hun oorspronkelijke woonplaats* (*Critias*, 115c).

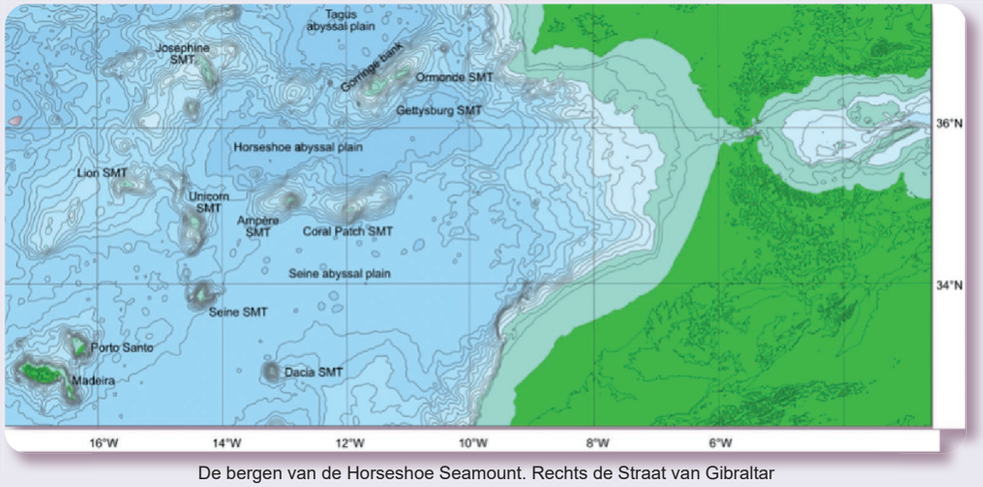

De bergen van de Horseshoe Seamount. Rechts de Straat van Gibraltar

Nadat Atlantis verzonken was, werd het gebied buiten Gibraltar volgens Plato onbevaarbaar door de modderbanken. Aristoteles noemt eveneens *ondiepe wateren ten gevolge van de modder* in deze gebieden (Aristoteles, *Meteorologica* 354a; Barnes 1:576), en een andere oudheidkundige bron, Scylax van Caryanda, noemt een zee van dikke modder net buiten de Zuilen van Hercules. De niet meer bestaande website 'Terugkeer naar Atlantis' tekent aan: 'Het schijnt dat zelfs nog maar 2300 jaar geleden – niet meer dan een oogwenk in de geologische geschiedenis – de Oceaan voorbij Gibraltar niet te bevaren was door de modderafzettingen afkomstig van een verdwenen eiland. Zelfs vandaag blijkt uit onderzoek naar de zeebodem een ongebruikelijk hoog niveau van afzetting.'

Het enige verschil tussen deze plaats en Plato's Atlantis is dat het laatste een continent was groter dan Azië en Afrika samen. Terwijl dit moeilijk is om te geloven, is het niettemin treffend dat Plato ook heeft gezegd dat Atlantis *de poort was naar andere eilanden, en dat men vandaar kon doorsteken naar het gehele daar tegenovergelegen continent dat door de ware oceaan wordt omgeven. Deze zee, die ligt binnen de zeestraat van Heracles* (de Middellandse Zee dus), *is slechts een haven met een nauwe ingang. Die andere zee is een echte zee, en het land dat zij omringt kan met recht een grenzeloos continent worden genoemd* (*Timaeus* 25a).

Deze opmerkelijke passage suggereert dat, in tegenstelling tot wat men gewoonlijk denkt, de klassieken wisten dat er een continent lag aan de overkant van de Atlantische oceaan, waartoe Atlantis ooit als een toegangsweg diende. Hoewel het Amerikaanse continent niet echt de Atlantische oceaan omringt, kan het, vanuit de oudheid bezien, een 'grenzeloos continent' worden genoemd. Dat er een herinnering bestond aan een continent aan de overzijde van de Atlantische oceaan is één van de meest treffende details die suggereren dat dit verhaal niet alleen maar fantasie is.

Of de *Horseshoe Seamount Chain* echt de locatie was van Atlantis is een vraag voor geologen en archeologen, maar zelfs wat betreft deze verondersteld grootse

beschaving kun je toch niet stellen dat bewijs volledig ontbreekt. De Griekse historicus Thucydides (ong. 460-400 v.C.), die zich als eerste in de geschiedenis met archeologie bezig hield, zegt over Sparta (dat ook Lacedaemon wordt genoemd):
Als de stad van de Lacedaemoniërs ooit verlaten wordt en niets overblijft dan zijn tempels en de fundamenten van de andere gebouwen, zou het nageslacht, denk ik, na lange tijd geneigd zijn te denken dat hun macht zo groot was als hun bekendheid. En toch bezetten zij twee vijfde deel van de Peloponnesos en hebben zij de hegemonie over het geheel daarvan, als ook over hun talrijke bondgenoten daarbuiten. Maar omdat Sparta voor een stad niet dicht bebouwd is en geen kostbare tempels en andere gebouwen heeft, lijkt haar macht kleiner dan zij in werkelijkheid was (*Thucydides* 1.10; Smith, 19).
Ook Atlantis kan een grootse en vergevorderde beschaving zijn geweest die niets of weinig tastbaars heeft achtergelaten.

In het Westen waren Plato's werken, en daarmee de legende van Atlantis, van de 5e tot de 15e eeuw bijna volledig onbekend. Toen zijn geschriften in de Renaissance weer opdoken, werd Atlantis het onderwerp van toenemende speculatie. Hoewel de Bijbel, de hoogste autoriteit op dat moment, het verdwenen continent niet noemde, sprak hij wel over een grote zondvloed, en op het eerste gezicht was er geen reden dat deze vloed niet Atlantis kon hebben verzwolgen. In de laatste vijfhonderd jaar is er een veelvoud aan theorieën geweest over het verloren continent, die gaan van waarschijnlijk tot volkomen idioot. We kunnen ze niet allemaal, of zelfs maar een aantal, hier bespreken. Lezers kunnen het boek van Joscelyn Godwin *Atlantis and the Cycles of Time* lezen, dat deze theorieën uitvoerig behandelt.

Eén van de belangrijkste figuren die in de afgelopen tijd over Atlantis heeft verteld is H.P. Blavatsky, die het continent besprak in haar veelomvattende werken *Isis Ontsluierd* en *De Geheime Leer* (GL). Maar het Atlantis van Blavatsky is niet hetzelfde als dat van Plato. Haar ingewikkelde esoterische theorie veronderstelde een aantal wortelrassen die ons huidige zgn. Arische ras waren voorgegaan. Het Arische ras was in haar ogen niet beperkt tot Germaanse of zelfs Indo-Europese volkeren, maar omvatte praktisch de gehele mensheid van de afgelopen miljoenen jaren. Dit Arische wortelras was voorafgegaan door vier andere, waarvan twee, de Chhatya en het Hyperborese, zichzelf nauwelijks manifesteerden op het fysieke vlak. De derde en vierde wortelrassen waren Lemurië (genoemd naar een ander verzonken continent dat volgens sommige negentiende-eeuwse paleontologen in de Indische Oceaan lag) en Atlantis. Blavatsky schreef: *Tot aan dit punt van de evolutie (dus tot Atlantis, het vierde wortelras) behoort de mens meer tot de metafysische dan tot de fysische natuur. Pas na de zogenaamde VAL begonnen de rassen zich snel tot een zuiver menselijke vorm te ontwikkelen*. Ze voegde toe dat *ze veel groter in omvang waren dan wij nu zijn* (Blavatsky, *GL* II, p. [227]).
De bewoners van Atlantis hadden een fatale tekortkoming, zo stelt Blavatsky, *ze droegen het kenmerk van tovenarij*. De Atlantiërs van de latere periode stonden bekend om hun magische krachten en hun verdorvenheid, hun ambitie en hun minachting voor de goden (Blavatsky, *GL* II, p. [286], [762]). Deze fatale tekortkoming leidde tot hun vernietiging door water.

Tot zo ver lijkt het verhaal van Blavatsky overeen te stemmen met dat van Plato, tenminste afgezien van de tovenarij. Maar de tijdsspanne die zij geeft voor de opkomst en ondergang van Atlantis gaat veel verder terug dan bij hem. Inderdaad, *de eerste grote vloed … liet 850.000 jaar geleden de laatste gedeelten van Atlantis verzinken* (Blavatsky, *GL* II, [332]). De inwoners van Plato's Atlantis waren niet meer dan *ontaarde afstammelingen*, de laatst overgeblevenen van het atlantische ras (Blavatsky, GL II, p. 429).

Edgar Cayce

Blavatsky's verhaal heeft veel latere beschrijvingen van Atlantis beïnvloed, vooral de bewering dat Atlantis verging omdat zijn inwoners misbruik maakten van hun occulte krachten. De Amerikaanse 'slapende profeet' Edgar Cayce (1877-1945) had soortgelijke en hoogst invloedrijke ideeën. Zijn 'readings' (waarin hij in trance gebruik maakte van zijn helderziendheid, red.) schetsten een beeld van Atlantis dat in veel opzichten leek op dat van Blavatsky, hoewel zijn chronologie anders was en veel recenter: hij stelde dat Atlantis verwoest was in drie catastrofes in 58.000, 20.000 en 10.000 v.C. Net als Blavatsky zei Cayce dat Atlantis verzonk omdat zijn bewoners hun krachten misbruikten. Hoewel zij van een spiritueel hoger niveau waren dan de voorgaande wortelrassen, vermengden de Atlantiërs zich met hen, en produceerden aldus monsterlijke hybriden. De goede Atlantiërs, *Kinderen van de Wet van het Ene*, wilden de hybriden helpen en hen verheffen tot hun rechtmatige positie als kinderen van God, maar een andere groep, de *Zonen van Belial*, behandelden de hybriden als sensuele lustobjecten.

De eerste verwoesting van Atlantis, zei Cayce, kwam door een verkeerd gebruik van geavanceerde technologie om grote vleesetende dieren die de aarde overwoekerden uit te roeien; de tweede door een verkeerd gebruik van een 'vuursteen' die kosmische energie aantrok; de derde door een soortgelijk verkeerd gebruik van een kristal dat zowel zonne- als geothermische energie gebruikte. Deze laatste verwoesting vond zijn afronding in 9500 v.C., dichtbij de datum die Plato noemt.

In een reading in 1926 noemde Cayce een aantal eilanden, die Binimi heetten, 45 mijl uit de kust van Florida, als de hoogste pieken van Atlantis. Voor Cayce waren die *het hoogste deel van een ooit groot continent, waarin de beschaving die nu in de wereldgeschiedenis bestaat, veel van wat haar gevormd heeft kan terugvinden*.

Cayce voorspelde voor de 20e eeuw ook belangrijke 'veranderingen in de aarde', een begrip dat vaak in New Age kringen op zou duiken. Zoals hij in 1940 stelde gaat *Poseidia weer stijgen* (Poseidia was de naam die Cayce gaf aan het grootste eiland in de Atlantis-archipel). *Verwacht het in 1968 of 1969. Niet zo ver weg meer!* (Carter, 52). Inderdaad voorspelde Cayce reusachtige omwentelingen van land en zee tussen 1932 en 1998. Deze zouden beginnen, zei hij, *met veranderende omstandigheden in de Zuid Zee (het zuidelijk deel van de Grote Oceaan) en … met het dalen of stijgen van daartegenover gelegen delen, of in het Middellandse zeegebied, en het gebied van de Etna*. Maar de veranderingen zouden over de hele wereld gevoeld worden. *Het grootste deel van Japan moet in zee verdwijnen. Het noordelijk deel van Europa zal in een oogwenk veranderen. In Amerika zullen zich over het gehele land vele fysieke veranderingen van kleinere of grotere aard voordoen… Delen van de huidige oostkust van de staat New York, of de stad New York zelf, zullen grotendeels verdwijnen, de wateren van de Grote Meren zullen leegstromen in de Golf van Mexico* (Carter, 52).

De veranderingen die Cayce voor de aarde voorspelde in een groot deel van de 20e eeuw hebben zich niet voorgedaan in de jaren die hij noemde, maar het wordt wel moeilijk om daar nu lacherig over te doen. Klimaatverandering is heden ten dage niet meer een mogelijkheid, maar een realiteit. Enkele recente voorbeelden hiervan uit de Britse *The Guardian*: *Alaska zit gevangen in een soort hete 'feedback loop'* (lett. terugkoppelingslus, red.), *daar het Arctisch gebied veel sneller opwarmt dan de rest van de aarde. Temperatuurstijgingen van meer dan 6 graden Celsius hebben de kusten helpen opwarmen* (Cagle). Over de andere pool, schrijft *The Guardian*, dat *de forse afname van het gemiddelde jaarlijkse bereik van het zee-ijs betekent dat Antarctica in de afgelopen vier jaar evenveel ijs heeft verloren als het Arctisch gebied in 34 jaar* (Carrington 2019). Het snelle smelten van de ijskappen kan (onder andere) de niveaus van de oceanen doen stijgen, wat leidt tot overstromingen in kustgebieden zoals de Oostkust (van de VS), zoals Cayce voorspelde. Hij kan gelijk hebben gehad over de gebeurtenissen, hoewel niet over de precieze tijdstippen daarvan.

Bovendien maakt de theorie van de platentektoniek, die aantoont dat de continenten al vele geologische tijdperken drijven op de aardkorst, het idee van stijgende en dalende continenten meer plausibel dan honderd jaar geleden (zij het over een veel langere periode dan Plato dacht). In elk geval lijkt het idee van een overstroomd continent niet zo dom als het ooit was.

Zorgen over een herhalen van de val van Atlantis worden gevoed door een andere langdurige Westerse nachtmerrie: de vrees dat de val van het Romeinse Rijk zich zal herhalen. Deze bezorgdheid komt op vreemde plekken naar boven. Een artikel uit het tijdschrift *Mad* (april 1960) vertelt ons dat 'Amerika soft wordt zelfs tot het punt waarop onze benen ineen zullen schrompelen tot rudimentaire proporties, wat ons een gemakkelijk doelwit zal maken voor de magere en hongerige barbaren uit het Oosten'. De cartoon die dit artikel vergezelt toont een dikke blanke Amerikaan die als een pop met ronde billen omver geduwd wordt door een uitgemergelde Rood-Chinese soldaat met uitstekende voortanden.

Als we terugkeren naar het serieuzere werk: Edward Gibbon, wiens achttiende-eeuwse verslag over het verval en de ondergang van het Romeinse Rijk nog steeds toonaangevend is, voelde zich verplicht zijn verhaal te onderbreken door aan te tonen dat de val van Rome niet opnieuw kon gebeuren, deels omdat de Westerse beschaving inmiddels was overgebracht naar Amerika. *Als de overwinnende barbaren slavernij en verwoesting zover als de Atlantische oceaan brengen*, schrijft Gibbon, *zouden tienduizend schepen de restanten van de beschaafde maatschappij mee kunnen nemen tot buiten hun bereik, en zou Europa opleven en bloeien in de Amerikaanse wereld, die al vol staat met haar koloniën en instituten* (Gibbons, hoofdstuk 38). Hij

zou deze angst niet hebben genoemd of niet de noodzaak hebben gevoeld haar te ontkennen als zij niet leefde in de hoofden van zijn achttiende-eeuwse lezers.

Deze collectieve angst uit zich ook in een vrees voor een apocalyps, geïnspireerd door Bijbelboeken als *Daniël* en de *Openbaring van Johannes* (*De Apocalyps*). Zorgen over de teloorgang van onze beschaving gaan terug tot het begin van de Westerse beschaving. Vandaag de dag manifesteren zij zich, in een multiculturele vorm in ideeën over het einde der tijden, overgenomen van inheemse culturen, zoals de sensatie van 2012 (het einde van de Maya kalender, red.), en in een seculier jasje in één of andere soort ecorampen. Inderdaad kunnen bepaalde belangengroeperingen deze vrees koesteren om te vermijden dat mensen in zelfgenoegzaamheid achterover gaan leunen.

Ik ben het persoonlijk niet eens met deze tactiek. We hebben lang genoeg geleefd met de *Apocalyps*, en hebben geen behoefte aan nieuwe verschijningsvormen daarvan om ons te motiveren. Mensen nemen niet de beste beslissingen wanneer zij bang zijn. Als we de problemen die ons confronteren willen oplossen, moet dat gebeuren door deze rustig en realistisch tegemoet te treden, zonder de noodzaak te voelen onszelf schrik aan te jagen.
Om af te sluiten met een profetie van mijzelf in de New Age: *In de New Age zullen we moeten leven zonder profetieën*.

Vertaling Peter Lepoole